

fr. Ingrid Lindberg

Vid Skarabyggsföreningens årsmöte i Håpingevik 1976 1.

Några uppgifter om ölandsdräkten

Vid årsmötet i fjor framkom ett önskemål om att få fastslaget hur den öländska folkdräkten egentligen skulle se ut eftersom variationer fanns. Det utsågs en kommitté bestående av Edna Olsson, Linnea Franzén, Gunnel Forsberg, Ingrid Åsenius och undertecknad, som skulle forska och lämna besked. Under årets lopp har vi försökt att i litteraturen skaffa uppgifter och med hjälp av bevarade dräktdelar ta reda på så mycket som möjligt om dräkten genom tiderna. Först ska då fastslås, att ingen trakt i Sverige kan uppvisa en dräktskick som varit oförändrat genom sekler. Under 1700-talet och början av 1800-talet var det vanligt med folkdräkter som sockendräkter, men detta försvann på många ställen under slutet av 1800-talet för att tas upp igen de första åren av 1900-talet. 1903 började man här på Öland konstruera en dräkt på anmodan av kronprinsessan sedermera drottning Viktoria, då hon byggde sitt slott Solliden. Med material från Nordiska museet och dräktdelar från olika socknar skapades en gemensam dräkt för hela Öland, som togs i bruk under början av 1900-talet bl.a. genom Ölands folkhögskola. Drottning Viktorias dräkt syddes hos Augusta Isaksson i Kalmar, som sydde dockor i nationaldräkter. Drottningens dräkt hade vit blus, gul sämskskinnskjol med rödbrun klädesbård, ljus blommig damastväst och midjeskärp. Däremot inget förkläde (det ansågs inte värdigt en drottning). Med denna dräkt som grund syddes så de öländska dräkterna, som också förseddes med förkläde, halskläde och mössa. Förklädet blev rött med band och broderier nertill, halsklädet vitt linne med silkebroderi och spets enligt gammalt

2.

1700-tals bruk. På huvudet skulle de gifta kvinnorna ha vitt broderat huckle och flickorna vita hättor med spets i kanten-också ett gammalt bruk. Dessa ^{vita} kunde varieras med röda hättor. I stället för ~~XXXX~~ damast till väst hade man köpetyg i bomull ~~XXXX~~ ofta kalmink (ett gammalt tyg) el. satin.

I samband med utställningar framförallt till Borgholmsutställningen 1938 förnyades dräkten då man fått fram gamla dräkt^{vissa}delar. Man vävde upp damast till väst, vävde ett förkläde som skulle passa ^{vis} i färg och påminna om de gamla sidenförklädena, som en tid varit brukliga och kopierade de gamla sidenmössorna med stycke, som kommit från herrskapsdräkten och var vanliga på 1800-talet. Dessa blev då framförallt flickornas mössor, medan fruarna behöll hucket. Landsantikvarie Hofrén och hemslöjdens chef fru Brütte hävdade att det skulle vara kvalité på allt material till dräkten. ^{vis} Viktigt!

Efter forskning har man nu återgått till en del gamla bruk. En svart jacka har sytts upp, en täpa-en smal huvud-och axelschal att bära på armen-har man börjat väva. Det vita halsklädet används inte alltid. däremot har den vita mössan åter kommit till heders liksom det röda förklädet. I stället för damast till väst väves ett randigt tyg efter mönster från gamla västar. Detta blir åtskilligt billigare. Av det sagda framgår att dräkten kan variera, och detta är inget fel. Går man tillbaka till gamla tider varierade dräkten från socken till socken. "Jag känner igen dej på tröjan," kunde karlarna säga, då de möttes från olika socknar. ^{Varde} Vardag o. helg

Ska nu också ge en kort överblick av de gamla dräkterna och samtidigt visar vi gamla dräkt^{vissa}delar.

Den som givit de bästa upplysningarna om ölandsdräkten är Petter Åstrand i en ölandsbeskrivning från 1768 och som Thekla Engström tagit upp i sin bok om Öland. Linné har också i sin Öländska resa 1741 givit ex. på hur klädedräkten såg ut i vissa socknar. I en visa från södra Öland ^{skrivet 1711. Dräkt 1780 av en mästare Marin} här man också bra beskrivning. Linné har nämnt om ~~en~~ klädes-seln i Kastlösa, Ottenby, Hulterstad, Persnäs och Högby.

Utförligast beskriver han dräkten i Högby, där han var med om ett barndop i kyrkan. Kvinnorna hade på huvudet en klut bunden i nacken. Dräkten hade en övssedel av linne, ovanpå den ett livstycke utan ärmar hopsytt med kjolen och bälte om livet. Halsklädet var stickat med silke eller utgrävt likt spetsar. Hustrurna bar ett avlångt västgötatyg över armen, ändarna var frandade. Pigorna hade i stället hårband under kluten. Hustrurna hade över sig kappor av svart vadmal. Förklädena var blå, gula el. gröna. Drängarna hade skor med klackar, vida byxor av vadmal-mest grå- och kort tröja. Så hade de hatt med skygge (brätte).

Thekla Engström berättar att Ahlqvist, som skrev Ölands historia, år 1822 uttalar sig och tycker att det kommit för mycket bjäfs in i klädedräkten. Karlarna skaffade korta västar med mässingsknappar och kvinnorna tog till sidenklänningar och mössor av siden. Men från 1700-talet hade man på huvudet och om halsen linnekläden utstickade med silke el. färgat och ofärgat linnegarn.

Petter Åstrand har gått igenom klädedräkten från socken till socken, börjar i norr och fortsätter till Runsten i söder, och detta har Thekla Engström tagit upp i sin bok.

Högby är särskilt utförligt beskrivet här som hos Linné. Fruntimren hade ett kort livstycke av calmink el stoft, som köptes hos

4.

handlande el. ett hemvävt tyg. Detta var fastsytt på kjolen, som var svart, blå el. grön (av vadmal). Ovanpå en kort svart tröja - ibland grön - med ärmarna rynkade vid axeln och smala nedtill. På huvudet ett fyrkantigt linnekläde, som knöts om pannan och hade 3 snibbar i nacken. De gifta hade ett kläde under "huckle", de ogifta hade lärfittshuvor, som kallades hatt och knöts baktill. Om halsen linnekläden broderade med silke. När man gick till kyrkan hade man en täpa på armen - en randig väv i åtskilliga färger. Den skulle hängas över huvud och axlar och ändarna av flätad frans lades lösa över bröstet. I södra socknarna hade man en bredd av randiga västgötatäcken i stället för hemvävda täpan. Så hade man bälte stickat med remmar i färger. Källa, Persnäs och Föra hade ofta sämskade skinnkjortlar på sommaren och ludna på vintern. Nedomkring kjolen var en list grönt, rött el. blått vadmal. Skinnkjortlarna användes ibland till att vispa pannkakssmet i.

Löt och Älböke hade också skinnkjortlar samt tröjor med skört och bälte med knivar. I köping kunde det vara brukligt att under linnehalsklädet bära ett silkekläde att synas nedanför det andra. Råpplinge hade inte så stora spetsprydda huvud- el. halskläden. I Högsrum hade karlarna grå vadmalströjor med långa skört till knäna och smala byxor av skinn. I Gärdslösa hade kvinnorna blå, svarta el. gröna tröjor och kjortlarna i likhet med tröjorna, på huvudet huvor kantade med spetsar. I Funsten och Långlöt hade man livstycken längre än tröjan. Flickorna hade håret prytt med röd klädesremsa med glaspärlor och knappar. Fruntimren använde s.k. hörnmössor med utstående hörn på sidorna, men dessa efterträdades av styva sidemössor med stycke.

5.

Att dräkterna varierat genom tiderna (både den kvinnliga och den manliga) och varierat mellan socknarna finner vi både av skildringarna och av de gamla drüktdelar man funnit. Därför kan det inte anses fel att dräkterna varierar också i våra dagar. Som huvudbonad kan man använda huckle, hätta med stycke el. mjuk mössa. Man har nu enligt Nordiska museets modell sytt upp en vit mössa med spets. Till nya dräkter säs numera oftast det röda förklädet, men det vävda kan också användas. Till väst kan man använda damast eller randigt vävt tyg efter gammalt mönster, detta senare blir betydligt billigare. I Löt har man redan under 10 - 12 år sytt en randig väst med delvis andra färger än den 1700-tals väst som finns på Himmelsberga. Blus och kjol håller sig tämligen lika, strumporna - fortfarande blå - är nu rökare än tidigare. Av de gamla skildringarna framgick att användandet av det vita halsklädet är ett mycket gammalt bruk, som vi också ^{här} kan bibehålla - åtminstone dem som så önskar. Skaffar man svart jacka är det inte så lämpligt med klädet inunder, inte heller om man använder tüpan.

När vi arbetat med dräktfrågan har det kommit fram ett önskemål om att skaffa en väska till dräkten. Handväska är inte lämplig. Väskor har sannolikt funnits förr, fastän ingen finnes i behåll. På Himmelsberga finns en gammal broderad mössa, där mönster och färger skulle kunna användas till väska. Vanlig kappas är inte heller lämplig till dräkten. Schal är bättre - gammal eller ny.

Vidare forskning och studium av dräkterna kan rekommenderas och skulle kunna vara lämpligt ämne i våra studiecirkelr. Folkdanslagen har redan forskat en hel del och kan ge värdefulla upplysningar. Vuxenskolas Kalmar-kontor är villigt hjälpa till med plan.

61

Gamla dräktleder efterlyses. Det vore tacksamt, om man på Himmelsberga kunde få låna sådana för studium. På utställningen i Bergsholm 1938 fanns ett rött skinnförkläde. Har någon ett sådant i sin ägo, vore vi glada att få veta därom.

I en gammal visa från 1700-talet skriven av Mats Morin berättas en hel del om Ölandsdräkten för mer än 200 år sedan. Uppgifter från 1703 i en disputation av Wallin. Ej häradsdräkter på Öland utan sockendräkter. Till herrarnas dräkt var käpp obligatorisk. Kalmiak - ett köpetyg i bomull, som brukade användas till västar. Brita Ebers håller nu på med väv till täpa.

August Lindberg